THE DAILY HEBREW JOURN

H. Winberg, Pres. & Gen. Mgr.
The Only Daily Jewish Newspaper in the Province of On
PUBLISHED BY
CANADIAN JEWISH PUBLISHING CO., L
251 - 253 Queen Street West Telephone Adelaide 20
Subscription Rates $6 Per Year, $3.50 Six Mo
Single Copy —3 cents.

Entered as Second Class Mail Matter at G. P. O. Toronto Ont
Janury 22nd 1913

לאטוויא און די אידען

פון יעקב מארק.
(דורך א. ק. ב.)

איינע פון די אינגסטע מלוכות, וועלכע זיינען אויסגעוואקסען אין די לעצטע צוויי יאהר, אויף די חורבות פון רוסלאנד, און דייטשלאנד, איז די רעפובליק "לאטוויע". די ביידע שכנים איהרע פון צפון אין דרום, די מלוכות עסטאניא און ליטא, זיינען געגרינדעט געווארען פון די דייטשען אליין, נאך אין דער צייט פון דער אקופאציע, מיט דער כונה אפצושוואכען די גרויסע רוס לאנד אין איהר אפצודייסען פון באלטישען ים. די היינטיגע לאטוויא אבער, וועלכע באשטעהט פון די אמאליגע גובערניעס קורלאנד און ליפלאנד, וואס פארמאנט אויסער און אויסעבריישטע אינדוסטריע אין עקספורט - האנדעל דורך איהרע גרויסע פארטען פון ריגא אין ליבאו, אויך א רייך קולטיווירטען באדען — האט דער דייטש שטארק חשק געהאט פאר זיך אליין צו באהאלטען. בפרט נאכדעם, ווי די באלטישע דייטשע בארענען, וועלכע זיינען דארט פון יאהרהונדערטע די הייפט בעלי - בתים געווען האבען אליין אנגעבאטען וועלהעלפען, צו מאכען זייער מדינה פאר א פריינדישע פראווינץ און אדיינזעצען איינען א זיהן פאר א הערצאג. אמת, די לעטען, וועלכע מאכען אויס אן ערך פון 80 פראצענט פון דער באפעלקערונג, האבען נעגען דעם פראטעסטירט, אבער אין בערלין האט מען זיך דאמיט וועניג גערעכענט און עס איז שוין זאגאר געווען אויסגעפארטיגט א הערצאג - קרוין פאר יאכים'ען. ווייל: הערן פון אינגסטען זיהן. דורך די גרוי העלם'ס אינגסטע זיהן. וועלכע דער דייטש האט געכאפט אין פראנקרייך און דורך די רעוואלוציע אין בערלין פון 9-טען נאוועמבער 1918, איז פון דעם גאנצען פלאן גארנישט געווארען. און אין אייניגע טעג ארום, דעם 18-טען נאוועמבער, האט זיך די לעטישע באפעלקערונג ערקלערט פאר זעלבסטשטענדיגער אינאפהענגיגער מדינה, אויסגעוועהלט א דערווייליגען "פאלקסראט" און געגרינדעט א מלוכה אונטער דעם נאמען "לאטוויא". צוואר זיינען נאך צו יעניגער צייט געווען אן ערך פון 80.000 דייטשע סאלדאטען. וועלכע האבען רעגירט איבער דאס לאנד, אבער א דאנק די סאלדאטען - ראטען, וועלכע זיינען דאמאלס דורך דער רעוואלוציע געווארען אין אלע אקופירטע געגנדען, האט די דייטשע מאכט ניט געקענט שטערען, און האט געמוזט איבערגעבען אלע מלוכה - אינסטיטוציעס צו די נייע בעלי - בתים.

זעהר לייכט אי דאס די לעטען ניט אנגעקומען, במעט א יאהר צייט האט עס גערוערט און טוזענטער מענשליכע קרבנות האט געקאסט ביז זיי זיינען פון די דייטשען אין גאנצען פטור געווארען.

אין דער צייט, ווען די לאטעשען האבען אנגעהויבען צו אויפבויען אין אלע אינסטיטוציעס פון דער נייער מדינה, ווען דער ערשטער פראווינץ פון דער דייטשער אקופאציע האט זיך דער ווייטער אנגעשלאסען אן דער לעטישער רעגירונג, וועלכע זיינען באשטאנען פון בורזשואן און מעסיגע סאציאלוסטען, איינגעפיהרט א סאווי־עט - מלוכה פון די היימישע לאטישען פון דעם ערגסטען סארט און פון די לא טישען, וועלכע זיינען געווען פארטרא טען אין דעם לינקען פליגעל פון דער רוסישער סאוויעט - מלוכה, זייער מלוכה האט אנגעהאלטען אן ערך פון 5 חדשים, אנגעמאכט שרעקליכע חורבנות און אי בערגעלאזען דאס לאנד אויף ביטערע צרות. באזונדערס האבען געליטען פון זיי די דייטשע בארענען, וואס האבען די לאטישע פון יאהרהונדערטע אונטערגעדריקט און פארשקלאפט, און האבען זיך איצט מיט זיי אויף דעם גרויזאמסטען אופן אפגערעכענט.

הונדערטע אדעליגע פאמיליען האבען זיי פארניכטעט. זייערע גיטער קאנפיסקירט און געמאכט א תל פון דער גאנצער אמאליגער פיידאלער געזעלשאפט. מיט דער הילף פון ענגלישער אמוניציע און גענדיגענע דייטשע סאלדאטען, איז צוואר געלונגען די באלשעוויקעס צו פארטרייבען. אבער די נייע רעגירונג מיט אולמאנ'ס אלס פרעמיער, וועלכע דר. ענגלענדער האבען איינגעזעצט, האט זיך לאנג ניט געהאלטען. די דייטשע סאלדאטען האבען זיי אויסגעטריבען פון דער באלטישער אינזעל אזעל, מערערע חדשים האט געהאלטען א קאמף צווישען די לעטען און די דאזיגע דייטשע סאלדאטען. אין ערשט אין דעם הייטיגען חדש, מאי איז דער אולמאנישער רעגירונג געלונגען צוזאמענצוהופען די ערשטע לאנדסטרופען פארוואמלונג אין איינצוארדנען די נייע מלוכה.

קיין ענטגילטיגען שלום מיט דער רוסישער סאוויעט - מלוכה האט נאך ליטוויא היינט ניט באמשט מען אינ־טערהאנדלס שוין איבער א האלב יאהר דער הייפט שולדיגער איז ענגלאנד, וואס לאזט ניט צו צום שלום, ווייל זי האט א גרוים חשק צו דיזע נייע מלוכה, וועל־כע פארמאנט פיעל רויהע מאטעריאל. ווי האלץ, פלאקס און נאך אנדערע אדמיק־לען צו מאכען פאר באשטענדיג פון איהר אפהענגיג. דאך האט דער רוסישער פרעזידענט, פרוי־זינע פרינציפען, אויך אפגענעבען צו לאטוויא די אויטו־דען דוגיגסט, רעזשיזאא און לוצין פון ווייטעבסטער גובערניע, ווייל די לאנד־באפעלקערונג פון דיזער געגענד איז מיים טענס לאטישען און באקאנט אין דער היסטאריע אונטער דעם נאמען "לעט־גאליען".

די פראאיינינגטע "לאטוויא" ד. ה. די פריהערדיגע גובערניעס קורלאנד און ליפלאנד און די טיילען פון ווייטעבסקער גובערניע, באזיצט א באפעלקערונג פון איבער 3 מיליאן. פון זיי אן ערך 75 פראצענט לעטען, 6 פראצענט אידען, 6 פראצענט דייטשען, די איבערגיגע פאליא קען, ליטווינער און רוסען. די לאטי־שען האלט מען פון אלע מאל פאר די אינטעליגענטסטע פיעער - פאלק פון הום לאנד, און בשעת אין רוסלאנד האט זיך געפונען אן ערך 70 פראצענט אנאלפא־בעטען, זיינען געווען ביי די לעטען קוים 10 פראצענט. וואס זאלען ניט פאר־שטעהן צו לעזען און צו שרייבען. דאס לעטישע פאלק איז באוואוסט דורך זיין פליים, שפארזאמקייט און ארבייטזאמ־קייט, האט אבער אויך די אלע חסרונות פון א האלב ציוויליזירטע פאלק, צופיעל איינגעבילדעט, עגאאיסטיש און לאווא־ניסטיש. זיין לאוואניזמוס האט זיך שטארק ארויסגעוויזען, בעת זיי זיינען געווארען די בעל - בתים פון לאנד. ניט נעהמענדיג ריקזיכט אויף דעם אנ־דערען טייל פון דער באפעלקערונג. זי־כען זיי צו אונטערדריקען די קולטורען פון די מינאריטעטען, זייער שפראך וואס מיט צוויי יאהר צוריק האט מען זיך מיט איהר באנוצט נאך אין פארקעהר מיט דעם פויער פון דארף, איז יעצט גע־וואָרען די איינציגע מוטער - שפראך און מען פארלאנגט פון זי אלע איבערגיג נאציאנאליטעטען זי זאלען איבער נאכט דיזע שפראך אויסלערנען. מען מוז, אבער דעם לעטישען פאלק דעם קרעדיט געבען, אז זיי זיינען טיכטיג מלוכה־לייט, אז זיי האבען זיך ניט צוגע־גרייט ווי צו פיהרען די איינגעגע מלוכה. נאך מיט 50 יאהר צוריק זייענדיג הא־דאנעס ביי די דייטשע בארענען, און טאמער האט זיך אמאל א לאטייש ארויס געריסען פון דארף אין שטאט ארויף האט ער זיך גלייך אסימילירט און געווארען א דייטש. דאך האבען זיי אויספייעט און די לעטעט 30 יאהר אויסצוברייטען זייער שפראך, צו שאפען אן איינגענע ליטעראטור און ארויסצוגעבען פון זיך מייזענטע אינטעלעקטועלע כחות. בשעת עס איז געקומען דער גלייכיכער מאמענט צו בילדען אן איינגעגע מלוכה האבען זיי ניט געדארפט זוכען די נייטיגע מלוכה - לייט ביי די אנדערע נאציעס, נעהמען גענוג איינגעגע אויף אלע פאר־שיעדענע געביטען. פארטיגע פראפע־סארס פאר די לעטישע אינזטיטוציעס און פאליטעכניק, איינגעגע אינזשינערען און טעכניקער פאר די איינגענכאהנען, אין שיפען. אויך א גרויסע באדארפ פון מיניסטערס. דאס זיי קענען זיך פאר־גינען דעם לוקסוס, יעדע וואך זיי צו בייטען.

וואס אנבאלאנגט דעם אידישען מצב אין דער דאזיגער נייער מדינה, איז ער זעהר שטארק פארבונדען מיט דער אלגעמיינער פאליטישער לאגע פון לאנד. די צאהל פון דער אידישער באפעלקערונג אין קורלענדער און ליפלענדער גובערני־עס האט זיך גערעכענט פאר דער מלחמה אן ערך 150 טויזענט נפשות. א דאנק דער אויסער קולטור פון דער סביבה, "דען ווי עס קריסטעלט זיך אזוי אי־דעלט זיך". זיינען תמיד די באלטישע אידען געשטאנען אויף א העכערען וועלט ליכען קולטור ווי זייערע אידישע שכנים אין ליטא און אין רייסין. אויך זייער עקאנאמישער מצב איז געווען א בעסע־רער, דען א חוץ דער רייכער אינדוסט־ריע און דער עקספארט האנדעל, אין וועלכען אידען זיינען געווען שטארק באטייליגט, האבען זיי קיינמאל ניט גע־האט קיין קאנקורענץ פון פרעמדע, צו־געקומענע אידען, ווייל די ביידע גובער־ניעס האבען זיך גערעכענט פאר אויסער דער "טשערטא", אין וועלכע נאר די איינגעבארענע און די גרויסע מיוחסים האבען געהאט דאס רעכט צו וואוינען. דורך זייער ערציהונג אויף דייטשער קולטור, האבען זיי זיך תמיד אויסגע־ציכנעט, דורך זייערע אייראפעאישער האלטונג און שעהנע מאניערען, דורך זייער גוטערקייט און קארעקטקייט ניט נאר אין געשעפטס לעבען, זאנדערן אויך אין פאליטישען לעבען. האבען זיי ניט קוקענדיג אויף זייער מינדערהייט, א גרויסע ראלע געשפיעלט. א דאנק דער צעהנדליג דורות דיגער שנאה צווישען די לעטען און דער באלטישע דייטשען, אין דער ערשטער צייט פון דער אקופאציע האט זיך דער באלטישע דייטשען, אין דער אנטערדריקען די קולטורען פון די מינאריטעטען, זייער שפראך וואס מיט צוויי יאהר צוריק האט מען זיך מיט איהר באנוצט נאך אין פארקעהר מיט דעם פויער פון דארף, איז יעצט גע־וואָרען די איינציגע מוטער - שפראך און מען פארלאנגט פון זי אלע איבערגיג נאציאנאליטעטען זי זאלען איבער נאכט דיזע שפראך אויסלערנען. מען מוז, אבער דעם לעטישען פאלק דעם קרעדיט געבען, אז זיי זיינען טיכטיג מלוכה־לייט, אז זיי האבען זיך ניט צוגע־גרייט ווי צו פיהרען די איינגעגע מלוכה. נאך מיט 50 יאהר צוריק זייענדיג הא־דאנעס ביי די דייטשע בארענען, און טאמער האט זיך אמאל א לאטייש ארויס געריסען פון דארף אין שטאט ארויף האט ער זיך גלייך אסימילירט און געווארען א דייטש. דאך האבען זיי אויספייעט און די לעטעט 30 יאהר אויסצוברייטען זייער שפראך, צו שאפען אן איינגעגע ליטעראטור און ארויסצוגעבען פון זיך מייזענטע אינטעלעקטועלע כחות. בשעת עס איז געקומען דער גלייכיכער מאמענט צו בילדען אן איינגעגע מלוכה האבען זיי ניט געדארפט זוכען די נייטיגע מלוכה - לייט ביי די אנדערע נאציעס, נעהמען גענוג איינגעגע אויף אלע פאר־שיעדענע געביטען. פארטיגע פראפע־סארס פאר די לעטישע אינזטיטוציעס און פאליטעכניק, איינגעגע אינזשינערען און טעכניקער פאר די איינגענכאהנען, אין שיפען. אויך א גרויסע באדארפ פון מיניסטערס. דאס זיי קענען זיך פאר־גינען דעם לוקסוס, יעדע וואך זיי צו בייטען.

וואס אנבאלאנגט דעם אידישען מצב אין דער דאזיגער נייער מדינה, איז ער זעהר שטארק פארבונדען מיט דער אלגעמיינער פאליטישער לאגע פון לאנד. די צאהל פון דער אידישער באפעלקערונג אין קורלענדער און ליפלענדער גובערני־עס האט זיך גערעכענט פאר דער מלחמה אן ערך 150 טויזענט נפשות. א דאנק דער אויסער קולטור פון דער סביבה, "דען ווי עס קריסטעלט זיך אזוי אי־דעלט זיך". זיינען תמיד די באלטישע אידען געשטאנען אויף א העכערען וועלט ליכען קולטור ווי זייערע אידישע שכנים אין ליטא און אין רייסין. אויך זייער עקאנאמישער מצב איז געווען א בעסע־רער, דען א חוץ דער רייכער אינדוסט־ריע און דער עקספארט האנדעל, אין וועלכען אידען זיינען געווען שטארק באטייליגט, האבען זיי קיינמאל ניט גע־האט קיין קאנקורענץ פון פרעמדע, צו־געקומענע אידען. וויל די ביידע גובער־ניעס האבען זיך גערעכענט פאר אויסער דער "טשערטא", אין וועלכע נאר די איינגעבארענע און די גרויסע מיוחסים האבען געהאט דאס רעכט צו וואוינען. דורך זייער ערציהונג אויף דייטשער קולטור, האבען זיי זיך תמיד אויסגע־ציכנעט, דורך זייערע אייראפעאישער האלטונג און שעהנע מאניערען, דורך זייער גוטערקייט און קארעקטקייט ניט נאר אין געשעפטס לעבען, זאנדערן אויך אין פאליטישען לעבען. האבען זיי ניט קוקענדיג אויף זייער מינדערהייט, א גרויסע ראלע געשפיעלט. א דאנק דער צעהנדליג דורות דיגער שנאה צווישען די לעטען און דער באלטישע דייטשען, אין דער ערשטער צייט פון דער אקופאציע האט זיך דער באלטישע דייטשען, אין דער אנטערדריקען די קולטורען פון די מינאריטעטען, זייער שפראך וואס מיט צוויי יאהר צוריק האט מען זיך מיט איהר באנוצט נאך אין פארקעהר מיט דעם פויער פון דארף, איז יעצט גע־וואָרען די איינציגע מוטער - שפראך און מען פארלאנגט פון זי אלע איבערגיג נאציאנאליטעטען זי זאלען איבער נאכט דיזע שפראך אויסלערנען. מען מוז, אבער דעם לעטישען פאלק דעם קרעדיט געבען, אז זיי זיינען טיכטיג מלוכה־לייט, אז זיי האבען זיך ניט צוגע־גרייט ווי צו פיהרען די איינגעגע מלוכה. נאך מיט 50 יאהר צוריק זייענדיג הא־דאנעס ביי די דייטשע בארענען, און טאמער האט זיך אמאל א לאטייש ארויס געריסען פון דארף אין שטאט ארויף האט ער זיך גלייך אסימילירט און געווארען א דייטש. דאך האבען זיי אויספייעט און די לעטעט 30 יאהר אויסצוברייטען זייער שפראך, צו שאפען אן איינגעגע ליטעראטור און ארויסצוגעבען פון זיך מייזענטע אינטעלעקטועלע כחות. בשעת עס איז געקומען דער גלייכיכער מאמענט צו בילדען אן איינגעגע מלוכה האבען זיי ניט געדארפט זוכען די נייטיגע מלוכה - לייט ביי די אנדערע נאציעס, נעהמען גענוג איינגעגע אויף אלע פאר־שיעדענע געביטען. פארטיגע פראפע־סארס פאר די לעטישע אינזטיטוציעס און פאליטעכניק, איינגעגע אינזשינערען און טעכניקער פאר די איינגענכאהנען, אין שיפען. אויך א גרויסע באדארפ פון מיניסטערס. דאס זיי קענען זיך פאר־גינען דעם לוקסוס, יעדע וואך זיי צו בייטען.

וואס אנבאלאנגט דעם אידישען מצב אין דער דאזיגער נייער מדינה, איז ער זעהר שטארק פארבונדען מיט דער אלגעמיינער פאליטישער לאגע פון לאנד. די צאהל פון דער אידישער באפעלקערונג אין קורלענדער און ליפלענדער גובערני־עס האט זיך גערעכענט פאר דער מלחמה אן ערך 150 טויזענט נפשות. א דאנק דער אויסער קולטור פון דער סביבה, "דען ווי עס קריסטעלט זיך אזוי אי־דעלט זיך". זיינען תמיד די באלטישע אידען געשטאנען אויף א העכערען וועלט ליכען קולטור ווי זייערע אידישע שכנים אין ליטא און אין רייסין. אויך זייער עקאנאמישער מצב איז געווען א בעסע־רער, דען א חוץ דער רייכער אינדוסט־ריע און דער עקספארט האנדעל, אין וועלכען אידען זיינען געווען שטארק באטייליגט, האבען זיי קיינמאל ניט גע־האט קיין קאנקורענץ פון פרעמדע, צו־געקומענע אידען. וויל די ביידע גובער־ניעס האבען זיך גערעכענט פאר אויסער דער "טשערטא", אין וועלכע נאר די איינגעבארענע און די גרויסע מיוחסים האבען געהאט דאס רעכט צו וואוינען. דורך זייער ערציהונג אויף דייטשער קולטור, האבען זיי זיך תמיד אויסגע־ציכנעט, דורך זייערע אייראפעאישער האלטונג און שעהנע מאניערען, דורך זייער גוטערקייט און קארעקטקייט ניט נאר אין געשעפטס לעבען, זאנדערן אויך אין פאליטישען לעבען. האבען זיי ניט קוקענדיג אויף זייער מינדערהייט, א גרויסע ראלע געשפיעלט. א דאנק דער צעהנדליג דורות דיגער שנאה צווישען די לעטען און דער באלטישע דייטשען, אין דער ערשטער צייט פון דער אקופאציע האט זיך דער באלטישע דייטשען, אין דער אנטערדריקען די קולטורען פון די מינאריטעטען, זייער שפראך וואס מיט צוויי יאהר צוריק האט מען זיך מיט איהר באנוצט נאך אין פארקעהר מיט דעם פויער פון דארף, איז יעצט גע־וואָרען די איינציגע מוטער - שפראך און מען פארלאנגט פון זי אלע איבערגיג נאציאנאליטעטען זי זאלען איבער נאכט דיזע שפראך אויסלערנען. מען מוז, אבער דעם לעטישען פאלק דעם קרעדיט געבען, אז זיי זיינען טיכטיג מלוכה־לייט, אז זיי האבען זיך ניט צוגע־גרייט ווי צו פיהרען די איינגעגע מלוכה. נאך מיט 50 יאהר צוריק זייענדיג הא־דאנעס ביי די דייטשע בארענען, און טאמער האט זיך אמאל א לאטייש ארויס געריסען פון דארף אין שטאט ארויף האט ער זיך גלייך אסימילירט און געווארען א דייטש. דאך האבען זיי אויספייעט און די לעטעט 30 יאהר אויסצוברייטען זייער שפראך, צו שאפען אן איינגעגע ליטעראטור און ארויסצוגעבען פון זיך מייזענטע אינטעלעקטועלע כחות. בשעת עס איז געקומען דער גלייכיכער מאמענט צו בילדען אן איינגעגע מלוכה האבען זיי ניט געדארפט זוכען די נייטיגע מלוכה - לייט ביי די אנדערע נאציעס, נעהמען גענוג איינגעגע אויף אלע פאר־שיעדענע געביטען. פארטיגע פראפע־סארס פאר די לעטישע אינזטיטוציעס און פאליטעכניק, איינגעגע אינזשינערען און טעכניקער פאר די איינגענכאהנען, אין שיפען. אויך א גרויסע באדארפ פון מיניסטערס. דאס זיי קענען זיך פאר־גינען דעם לוקסוס, יעדע וואך זיי צו בייטען.

א גוי--א זשיד...

(וואנאן עפיזאדען)
פון מ. קיפנים

געפאהרען זיינען מיר זאלבע זעקסט אין איין קופע, פינף אידען און דער זעקסטער א גוי מיט א אידישען פנים און מיט אזא שופר'דיגע נאז־אז נישט רעדענדיג מיט איהם פריהער א וואָרט האט מען געקאנט דרייסט צו איהם צו־געהן און איהם מצרף זיין צו א מנין.

געזעסען זיינען מיך אזוי, ווי אין דען זיצען היינטיגע צייטען, פאהרענדיג מיט דער באהן, ארויסגעקוקט דורך'ן פענסטער, געפלאפעלט אביסעל פון דעם אביסעל פון יעגעס, פון פאליטיק, פונ'ם האנדעלס - קרזיזיס, פון קובעבע, פון אידישע בערד און פון וואס עס לאט זיך היינט נאר רעדען.

מיינער מיט דער שופר'דיגער נאז איז געזעסען און געשוויגען. עפעס א מאדנער איד — האב איך מיר געטראכט — אלע רעדען, טומלען אויף'ן קול און ער שווייגט, אנדערש ניט, אז ער איז טויב און שטום, אנישט, ווי רופט מען זיך דאס נישט אן?

שפעטער, אז מיר האבען אלע שטאר מער זיך צוגעלאזט אין גענומען אויף זי־כער פארשידענע מעשיות דערצעהלען, געדעדט פון גדולים און קטנים, הייטע אין טויטע, האט מיינער זיך גענומען קרימען און נעמאכט אזעלכע זויערע מי־נעס אין גענומען זיך דרעהען אויף'ן ארט, פונקט ווי ער וואלט געהאט א גע־שווייר, אדער ער וואלט געזעסען אויף טשוועקעס.

— א מאדנער איד! — האב איך זיך געטראכט.

פלוצלונג האט ער אויסגעשאסען ווי פון א פלעטשעל סארע - וואסער:

— זשידזשי!

איך זאג אויך, ס'איז פרחה נשמתי געווארען. צי האט ער דאס אויסגע־שריען, אדער עמיצער פון יענער זייט מיר האט אונז מחנה געווען מיט'ן אויס־געשריי "זשידזשי" — האב איך אליין ניט געוואוסט.

— איהר האט עפעס געזאגט, פע־טער — האב איך זיך צו איהם אנגע־רופען אויף דיין מאמע - לשון.

— דא די אבלאווע — האט ער גע־שריי געטון און מיר אזש אריינגע־שפריצט אין פנים אריין.

מיר זענען ארע געבליבען זיצען גע־בלעפטע. נאך מיינער אזוי ווי ער איז ברויהער די נאנצע צייט געווען שטום, אזוי איז ער מיט אמאל רעדעוועדיג גע־וואָרען. — זשידזשי און זשידזשי און טראצקי אויפ'ן ווילט אליין, האט ער געהאלטען און וואס איהם אין מירמלען.

— זיי מיינען, אז זיי זענען אין זייער פאלעסטינא — האט ער זיך ווייטער גענאגערט נאך שטארקער — וואס זיי האבען זיך אזוי צישפרייט און צישוואר גאטשעט מיט'ן אוסטרעטנעס, דשראנאן אזוי ווי טראצקי אין א בוזשניצע. האסטי געהערט א שפראך? אי. ווי נאי. דראי. אייטער, טוטעל, מאמעלע כאבעלע טפ! — און מיינער האט אויס־געשפיגען מיט א פארקרימט פנים, ווי ער וואלט אויפגעגעסען א גאנצען זור־ערען ציטרין נאך א פארציע ריצענאייל.

די זאך האט מיר שטארק גענומען פארדריסען.

— פאגיע, צא פאגו יעסט? — האב איך איהם גענומען בודק זיין, ווי א גו־טער פריינד.

— פראשען, מילטשיטש!

— אזוי? . . .

הקצור, א וואָרט אהער, א וואָרט אהין, איך איהם — א דזיאב, ער מיר — צוויי דזיאבען. דעם חברה - מאן דארף מען אנגרייפען גאר פון אן אנדער זייט, עס זאל איהם דערלאנגען און דער זיעבעטער ריפ — האב איך מיר נעטראכט.

— פאגיע, — האב איך זיך אנגע־רופען צו איהם — וואס זידעלסטו זיך און מאכסט זיך תמ'עוואטע? די מיינסט אז איך ווייס נישט, אז דו ביזט אליין א . . . .

— וואס בין איך?

— א זשיד ביזסטו!

— איך א זשיד - — איז ער אויפ־געשפיגענען, ווי מען וואלט אונטער איהם אונטערגעגעסען מיט זויג וואַ־סער.

— אודאי ביזסטו א זשיד! וואס מיינסטו, אז מען דערקענט דיך נישט?

— ניגדי — האט ער גענומען שרייען.

— וואס זאגסטו מיר ניגדי? קאנסט רעדען צום לאמפ — האב איך זיך גע־לאזט צו איהם אויף אידיש — קוק איהם אן, ווי ער מאכט זיך תמ'עוואטע — טשענא פלעטשעש — האט ער מיך אנ־געקוקט.

— יעסטעש זשידעש יאק יא! — האב איך איהם איינגעטיילט אין פנים אריין — און דיין נאז?

— מיין נאז איז נישט קיין אידישע

— א אידישע! זאגט אלע — האב איך געפרעגט די אנדערע אידען, וואס זענען געזעסען און צוגעקוקט — האט ער נישט קיין אידישע נאז?

— נו, אפשר איז דער טאטע געווען א איד? — האט זיך איינער אנגערו־פען.

— ניגדי! — הא טער זיך צופלא־ערט.

— ני, איז די מאמע אפשר געווען א אידישע — האט זיך א צווייטער אנ־גערופען.

— ניגדי! — האט ער געהאלטען אין איין פלאמען — האט זיך א צווייטער גע־ווארען אין דער אנדערער אויסגעגע־שריען, אדער עמיצער פון יענער זייט האט אזא שופר'דיגע נאז־אז נישט רעדענדיג מיט איהם פריהער א וואָרט האט מען געקאנט דרייסט צו איהם צו־געהן און איהם מצרף זיין צו א מנין.

געזעסען זיינען מיך אזוי, ווי אין דען זיצען היינטיגע צייטען, פאהרענדיג מיט דער באהן, ארויסגעקוקט דורך'ן פענסטער, געפלאפעלט אביסעל פון דעם אביסעל פון יעגעס, פון פאליטיק, פונ'ם האנדעלס - קרזיזיס, פון קובעבע, פון אידישע בערד און פון וואס עס לאט זיך היינט נאר רעדען.

מיינער מיט דער שופר'דיגער נאז איז געזעסען און געשוויגען. עפעס א מאדנער איד — האב איך מיר געטראכט — אלע רעדען, טומלען אויף'ן קול און ער שווייגט, אנדערש ניט, אז ער איז טויב און שטום, אנישט, ווי רופט מען זיך דאס נישט אן?

שפעטער, אז מיר האבען אלע שטאר מער זיך צוגעלאזט אין גענומען אויף זי־כער פארשידענע מעשיות דערצעהלען, געדעדט פון גדולים און קטנים, הייטע אין טויטע, האט מיינער זיך גענומען קרימען און נעמאכט אזעלכע זויערע מי־נעס אין גענומען זיך דרעהען אויף'ן ארט, פונקט ווי ער וואלט געהאט א גע־שווייר, אדער ער וואלט געזעסען אויף טשוועקעס.

— א מאדנער איד! — האב איך זיך געטראכט.

פלוצלונג האט ער אויסגעשאסען ווי פון א פלעטשעל סארע - וואסער:

— זשידזשי!

איך זאג אויך, ס'איז פרחה נשמתי געווארען. צי האט ער דאס אויסגע־שריען, אדער עמיצער פון יענער זייט מיר האט אונז מחנה געווען מיט'ן אויס־געשריי "זשידזשי" — האב איך אליין ניט געוואוסט.

— איהר האט עפעס געזאגט, פע־טער — האב איך זיך צו איהם אנגע־רופען אויף דיין מאמע - לשון.

— דא די אבלאווע — האט ער גע־שריי געטון און מיר אזש אריינגע־שפריצט אין פנים אריין.

מיר זענען ארע געבליבען זיצען גע־בלעפטע. נאך מיינער אזוי ווי ער איז ברויהער די נאנצע צייט געווען שטום, אזוי איז ער מיט אמאל רעדעוועדיג גע־וואָרען. — זשידזשי און זשידזשי און טראצקי אויפ'ן ווילט אליין, האט ער געהאלטען און וואס איהם אין מירמלען.

— זיי מיינען, אז זיי זענען אין זייער פאלעסטינא — האט ער זיך ווייטער גענאגערט נאך שטארקער — וואס זיי האבען זיך אזוי צישפרייט און צישוואר גאטשעט מיט'ן אוסטרעטנעס, דשראנאן אזוי ווי טראצקי אין א בוזשניצע. האסטי געהערט א שפראך? אי. ווי נאי. דראי. אייטער, טוטעל, מאמעלע כאבעלע טפ! — און מיינער האט אויס־געשפיגען מיט א פארקרימט פנים, ווי ער וואלט אויפגעגעסען א גאנצען זור־ערען ציטרין נאך א פארציע ריצענאייל.

די זאך האט מיר שטארק גענומען פארדריסען.

— פאגיע, צא פאגו יעסט? — האב איך איהם גענומען בודק זיין, ווי א גו־טער פריינד.

— פראשען, מילטשיטש!

— אזוי? . . .

הקצור, א וואָרט אהער, א וואָרט אהין, איך איהם — א דזיאב, ער מיר — צוויי דזיאבען. דעם חברה - מאן דארף מען אנגרייפען גאר פון אן אנדער זייט, עס זאל איהם דערלאנגען און דער זיעבעטער ריפ — האב איך מיר נעטראכט.

— פאגיע, — האב איך זיך אנגע־רופען צו איהם — וואס זידעלסטו זיך און מאכסט זיך תמ'עוואטע? די מיינסט אז איך ווייס נישט, אז דו ביזט אליין א . . . .

— וואס בין איך?

— א זשיד ביזסטו!

— איך א זשיד - — איז ער אויפ־געשפיגענען, ווי מען וואלט אונטער איהם אונטערגעגעסען מיט זויג וואַ־סער.

— אודאי ביזסטו א זשיד! וואס מיינסטו, אז מען דערקענט דיך נישט?

— ניגדי — האט ער גענומען שרייען.

— וואס זאגסטו מיר ניגדי? קאנסט רעדען צום לאמפ — האב איך זיך גע־לאזט צו איהם אויף אידיש — קוק איהם אן, ווי ער מאכט זיך תמ'עוואטע — טשענא פלעטשעש — האט ער מיך אנ־געקוקט.

— יעסטעש זשידעש יאק יא! — האב איך איהם איינגעטיילט אין פנים אריין — און דיין נאז?

— מיין נאז איז נישט קיין אידישע

— א אידישע! זאגט אלע — האב איך געפרעגט די אנדערע אידען, וואס זענען געזעסען און צוגעקוקט — האט ער נישט קיין אידישע נאז?

— נו, אפשר איז דער טאטע געווען א איד? — האט זיך איינער אנגערו־פען.

— ניגדי! — הא טער זיך צופלא־ערט.

— ני, איז די מאמע אפשר געווען א אידישע — האט זיך א צווייטער אנ־גערופען.

— ניגדי! — האט ער געהאלטען אין איין פלאמען — האט זיך א צווייטער גע־ווארען אין דער אנדערער אויסגעגע־שריען, אדער עמיצער פון יענער זייט האט אזא שופר'דיגע נאז־אז נישט רעדענדיג מיט איהם פריהער א וואָרט האט מען געקאנט דרייסט צו איהם צו־געהן און איהם מצרף זיין צו א מנין.

געזעסען זיינען מיך אזוי, ווי אין דען זיצען היינטיגע צייטען, פאהרענדיג מיט דער באהן, ארויסגעקוקט דורך'ן פענסטער, געפלאפעלט אביסעל פון דעם אביסעל פון יעגעס, פון פאליטיק, פונ'ם האנדעלס - קרזיזיס, פון קובעבע, פון אידישע בערד און פון וואס עס לאט זיך היינט נאר רעדען.

מיינער מיט דער שופר'דיגער נאז איז געזעסען און געשוויגען. עפעס א מאדנער איד — האב איך מיר געטראכט — אלע רעדען, טומלען אויף'ן קול און ער שווייגט, אנדערש ניט, אז ער איז טויב און שטום, אנישט, ווי רופט מען זיך דאס נישט אן?

שפעטער, אז מיר האבען אלע שטאר מער זיך צוגעלאזט אין גענומען אויף זי־כער פארשידענע מעשיות דערצעהלען, געדעדט פון גדולים און קטנים, הייטע אין טויטע, האט מיינער זיך גענומען קרימען און נעמאכט אזעלכע זויערע מי־נעס אין גענומען זיך דרעהען אויף'ן ארט, פונקט ווי ער וואלט געהאט א גע־שווייר, אדער ער וואלט געזעסען אויף טשוועקעס.

— א מאדנער איד! — האב איך זיך געטראכט.

פלוצלונג האט ער אויסגעשאסען ווי פון א פלעטשעל סארע - וואסער:

— זשידזשי!

איך זאג אויך, ס'איז פרחה נשמתי געווארען. צי האט ער דאס אויסגע־שריען, אדער עמיצער פון יענער זייט מיר האט אונז מחנה געווען מיט'ן אויס־געשריי "זשידזשי" — האב איך אליין ניט געוואוסט.

— איהר האט עפעס געזאגט, פע־טער — האב איך זיך צו איהם אנגע־רופען אויף דיין מאמע - לשון.

— דא די אבלאווע — האט ער גע־שריי געטון און מיר אזש אריינגע־שפריצט אין פנים אריין.

מיר זענען ארע געבליבען זיצען גע־בלעפטע. נאך מיינער אזוי ווי ער איז ברויהער די נאנצע צייט געווען שטום, אזוי איז ער מיט אמאל רעדעוועדיג גע־וואָרען. — זשידזשי און זשידזשי און טראצקי אויפ'ן ווילט אליין, האט ער געהאלטען און וואס איהם אין מירמלען.

— זיי מיינען, אז זיי זענען אין זייער פאלעסטינא — האט ער זיך ווייטער גענאגערט נאך שטארקער — וואס זיי האבען זיך אזוי צישפרייט און צישוואר גאטשעט מיט'ן אוסטרעטנעס, דשראנאן אזוי ווי טראצקי אין א בוזשניצע. האסטי געהערט א שפראך? אי. ווי נאי. דראי. אייטער, טוטעל, מאמעלע כאבעלע טפ! — און מיינער האט אויס־געשפיגען מיט א פארקרימט פנים, ווי ער וואלט אויפגעגעסען א גאנצען זור־ערען ציטרין נאך א פארציע ריצענאייל.

די זאך האט מיר שטארק גענומען פארדריסען.

— פאגיע, צא פאגו יעסט? — האב איך איהם גענומען בודק זיין, ווי א גו־טער פריינד.

— פראשען, מילטשיטש!

— אזוי? . . .

הקצור, א וואָרט אהער, א וואָרט אהין, איך איהם — א דזיאב, ער מיר — צוויי דזיאבען. דעם חברה - מאן דארף מען אנגרייפען גאר פון אן אנדער זייט, עס זאל איהם דערלאנגען און דער זיעבעטער ריפ — האב איך מיר נעטראכט.

— פאגיע, — האב איך זיך אנגע־רופען צו איהם — וואס זידעלסטו זיך און מאכסט זיך תמ'עוואטע? די מיינסט אז איך ווייס נישט, אז דו ביזט אליין א . . . .

— וואס בין איך?

— א זשיד ביזסטו!

— איך א זשיד - — איז ער אויפ־געשפיגענען, ווי מען וואלט אונטער איהם אונטערגעגעסען מיט זויג וואַ־סער.

— אודאי ביזסטו א זשיד! וואס מיינסטו, אז מען דערקענט דיך נישט?

— ניגדי — האט ער געהאלטען אין איין פלאמען — האט זיך א צווייטער גע־ווארען אין דער אנדערער אויסגעגע־שריען, אדער עמיצער פון יענער זייט האט אזא שופר'דיגע נאז־אז נישט רעדענדיג מיט איהם פריהער א וואָרט האט מען געקאנט דרייסט צו איהם צ